

PREOCUPĂRI ECONOMICE ALE „ASTREI“ ÎN DESPĂRȚĂMÎNTUL DICIOSÎNMĂRTIN*

„Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român“ se impune de la întemeierea sa, 1861, ca cea mai reprezentativă, stabilă și activă instituție cultural-națională, prin programul, scopul și manifestările sale cuprinzătoare care vizau emanciparea prin cultură a românilor asupriți. Implicațiile multiple ale „Astrei“ în viața societății transilvănene nu se limitau la domeniul cultural propriu-zis, ci cuprindeau sau atingeau activitățile social-economice în credința ridicării spirituale și materiale a poporului român¹.

Preocupările economice ale „Astrei“ trebuie privite ca părți componente, unitare, alături de celelalte puncte ale programului său general; erau o necesitate în condițiile manifestării procesului de ruinare a micilor producători, a fiscalității excesive, a legislației părtinitoare, existenței unei agrotehnici rudimentare, a persistenței rămășițelor feudale în agricultură².

În discursul său, cu ocazia înființării „Astrei“, Andrei Șaguna sublinia: „... ne-am hotărît a ne consolida într-o asociațiune bine organizată, care-și face sieși de problemă promovarea literaturii și culturii poporului nostru român, precum și înaintarea industriei și a agriculturii în rîndul nației noastre“³.

În vederea stabilirii direcțiilor activității în domeniul economic, George Barițiu, încă la prima adunare generală, arată în „Propuneri“ necesitatea elaborării unor lucrări și în primul rînd scrierea comparativă „Starea agriculturii la românii transilvăneni“⁴.

Direcțiile activității economice a „Astrei“ au fost multiple: articole cu caracter economic apărute în presa vremii, în organul său de presă „Transilvania“, prelegeri sau conferințe ținute cu ocazia adunărilor generale sau cercuale, expoziții, acordarea de burse și ajutoare celor ce îmbrățișau domeniile de activitate cu caracter economic.

În condițiile schimbărilor petrecute în structura satului transilvănean de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, „Astra“ își amplifică acțiunile, urmărind să le întrunească într-un plan

---

* Azi orașul Tîrnăveni, județul Mureș.

¹ Șt. Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 122; V. Dobrescu, *Expoziția economică-națională a „Astrei“ din 1881*, în *Omagiu Acad. Prof. Ștefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 530.

² V. Dobrescu, o.c., p. 550; idem, „Astra“ în viața social-economică a românilor din Transilvania (1861—1918), în *Marisia*, VIII, 1978, p. 177; I. Kovács, *Desființarea relațiilor feudale în Transilvania*, Cluj, 1973.

³ *Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*, Sibiu, 1862, p. 41.

⁴ *Idem*, p. 105.

vast, încheșat și organizat, astfel ca să corespundă cerințelor țărănimii în concurență cu marea proprietate.

La Adunarea generală din 9—10 august 1900 de la Băile Herculane s-a propus înființarea unei secții economice de sine stătătoare cu scopul de a urmări dezvoltarea economică a poporului român. Aceasta se realiza prin editarea de publicații, prin prelegeri, prin înființarea de asociațiuni economice, îmbrățișarea de noi ramuri ale economiei, prin inițierea și sprijinirea înființării de școli profesionale, culegerea, publicarea și exploatarea datelor statistice privind starea economică a poporului român, organizarea de expoziții, acordarea de burse, acordarea de premii pentru promovarea literaturii economice⁵.

În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea se pun bazele despărțământului Diciosînmărtin al „Astrei“ (26 decembrie 1890). În primii ani nu se remarcă prin activități culturale și economice, mărginindu-se doar la adunările cercuale, cu care ocazie se mai ținea cîte o prelegere. Între 1900—1905 nu activează în nici un fel. Din 1906 își reia activitatea, încercînd ca în domeniul economic să se înscrie în sfera indicată de secția economică a „Astrei“⁶.

Punctul culminant al activității economice este atins între anii 1911—1914, cînd director al despărțământului este avocatul Romul Boilă. Documentele prelucrate în lucrarea de față se referă la această perioadă și sînt inventariate în Fondul Boilă al Muzeului de istorie al Transilvaniei.

În activitatea economică a despărțământului Diciosînmărtin un rol de seamă l-au avut prelegerile populare, considerate ca un important mijloc de răspîndire a cunoștințelor și sfaturilor practice privind diversele domenii ale economiei. Prin intermediul lor s-a căutat să se dea cele mai bune soluții privind practicarea unei agriculturi raționale, a ramurilor sale colaterale, a meseriilor și comerțului, insistîndu-se mai ales în acești ani pentru înființarea însoțirilor prin orice mijloace. Cu mîndrie se preciza, în raportul prezentat în 2 august 1913 la Adunarea generală de la Bazna, faptul că în 50 de comune din cele 60 ale despărțământului s-au ținut prelegeri cam trei în fiecare⁷.

În aprilie 1913, printr-o adresă a C.C. al „Astrei“, se anunța acordarea sumei de 50 de coroane despărțământului Diciosînmărtin ca ajutor pentru cei ce țineau prelegeri. Suma provenea din cele 2.000 de coroane votate de C.C. al „Astrei“ pentru încurajarea prelegerilor populare în despărțăminte „Astrei“⁸.

În marea lor majoritate, prelegerile populare cu caracter economic au fost ținute de către conferențieri locali, învățători sau preoți și membrii conducerii despărțământului. În anii 1913—1914 este trimis un conferențiar al „Astrei“ în persoana lui George Stoica⁹.

Prelegerile economice ținute în acest despărțămînt se încadrau în temele propuse de secția economică. Erau scurte, clare, expuse în mare

⁵ *Transilvania*, XXXI, nr. 8, august 1900, p. 106; *Revista economică*, II, nr. 9, 10 septembrie 1900, p. 361—364.

⁶ *Transilvania*, nr. 4 jubiliar, 1861—1911, iulie—august 1911, p. 567.

⁷ MuzIstTrans, Fond I. Boilă, Nr. inv. M. 812.

⁸ MuzIstTrans, Fond I. Boilă, Nr. inv. M. 776.

⁹ MuzIstTrans, Fond I. Boilă, Nr. inv.: M. 788, M. 792, M. 793, M. 794, M. 796.

parte liber și tratau probleme ridicate de necesitățile locale. Ținerea prelegerilor eră anunțată din timp, astfel se explică numărul mare de participanți, cuprins între limitele de 100—700. De multe ori, într-o comună la unele prelegeri participau și săteni din localitățile vecine.

Un loc important în cadrul prelegerilor l-au deținut problemele ce se refereau la cultivarea rațională a pământului. Erau precizate modalitățile de împărțire și lucrare a moșiei precum și importanța îngrășămintelor organice, modul de preparare și păstrare a lor¹⁰.

Prin intermediul prelegerilor s-au dat sfaturi prețioase privind cultivarea legumelor, organizarea și lucrarea grădinii de legume. Acest tip de prelegeri este ținut în fiecare an, uneori însoțit de demonstrații practice, dat fiind rolul important al legumelor în alimentație și în creșterea veniturilor¹¹.

Pomicultura, considerată o ramură economică importantă, de pe urma căreia se trag multiple foloase — fructele și veniturile bănești — face obiectul multor prelegeri¹². Învățătorul din Căpîlna, prezentînd conducerii despărțămîntului activitatea sa cu sătenii, arată ca o acțiune viitoare prelegerea despre „Nobilitarea pomilor“, foarte necesară, arată el: „... din motivul că la îndemnul meu și în urma prelegerii ce am ținut la 8 martie 1914, poporul și în special tineretul și-a procurat 127 meri și 821 peri laolaltă 948 bucăți de pădureți care toți trebuie să se altoiască“¹³.

Prelegerile populare prezintă stupăritul și cultivarea viței de vie ca importante izvoare de cîștig. Prin intermediul prelegerilor se dau prețioase sfaturi cu privire la practicarea lor, subliniindu-se totodată și foloasele scontate¹⁴.

Un număr foarte mare de prelegeri se referă la meserii și negoț, militîndu-se pentru îmbrățișarea acestor ramuri ale economiei¹⁵. Scoțîndu-se în evidență avantajele practicării lor, părinții erau îndemnați să-și dea copiii la meserii pentru că: „... o bună meserie face mai mult decît o moșie“¹⁶. În decursul celor 4 ani au fost expuse pe această temă 15 prelegeri.

Conform indicațiilor secției economice a „Astrei“, toate despărțămintele trebuiau să îndrume poporul la înființarea de însoțiri sau tovărășii¹⁷. Între anii 1911—1912 prelegerile despre însoțiri erau puține ca număr, ele devenind preponderente în cursul anilor 1913—1914¹⁸. Dacă primele prelegeri despre însoțiri au fost ținute de către conferențieri locali, în cursul anului 1913 se deplasează în comunele despărțămîntului Diciosînmărtin chiar conferențiarul George Stoica. El a ținut patru pre-

¹⁰ MuzIstTrans, Fond I. Boilă, Nr. inv.: M. 628, M. 688, M. 696, M. 698, M. 700, M. 706.

¹¹ MuzIstTrans, Fond I. Boilă, Nr. inv.: M. 604, M. 605, M. 606, M. 620, M. 623, M. 625, M. 626.

¹² MuzIstTrans, Fond I. Boilă, Nr. inv.: M. 597, M. 604, M. 605, M. 606, M. 700.

¹³ MuzIstTrans, Fond I. Boilă, Nr. inv. M. 859.

¹⁴ MuzIstTrans, Fond I. Boilă, Nr. inv.: M. 526, M. 562, M. 585, M. 700, M. 791.

¹⁵ MuzIstTrans, Fond I. Boilă, Nr. inv.: M. 455, M. 526, M. 545, M. 604, M. 605, M. 606, M. 620, M. 630, M. 715, M. 718.

¹⁶ MuzIstTrans, Fond I. Boilă, Nr. inv. M. 556.

¹⁷ *Revista economică*, V, nr. 33, 15 august 1903, p. 281.

¹⁸ MuzIstTrans, Fond I. Boilă, Nr. inv.: M. 662, M. 671, M. 691, M. 792, M. 793, M. 794, M. 788, M. 825.

legeri despre însemnătatea însoțirilor la poporul român, reușind ca în două comune să pună bazele a două tovărășii, după cum preciza raportul prezentat la Adunarea generală de la Bazna¹⁹. Cu acea ocazie se sublinia că: „Este știut că bunăstarea materială este o condiție neapărată a progresului cultural. Aceasta o vom putea face dacă frumosul început și nobilul îndemn îl vom duce la îndeplinire. Să ușurăm soarta poporului organizându-l economic prin însoțiri, ca să-și vadă ocrotite interesele sale materiale, să se deprindă cu spiritul de crutare, să se ajute în cazuri de lipsă, purtând o economie rațională să-și poată valora munca prin o viață mai bună și demnă de ființa sa”²⁰. Acțiunea de înființare a însoțirilor a continuat și în anul 1914. În urma prelegerilor ținute în comunele despărțământului se pun bazele la trei însoțiri.

Așa cum aprecia Octavian Tăslăuanu, vorbind despre activitatea despărțământelor, la jubileul de 50 de ani de la întemeierea „Astrei”: „Aceste prelegeri deși nu sînt ținute de specialiști, în multe părți au avut rezultate binefăcătoare. Au deșteptat interesul în popor față de chestiuni culturale, și l-a învățat să ducă o gospodărie mai rațională”²¹.

În cadrul activității economice a despărțământului se înscrie și încurajarea scrierilor populare privind diversele ramuri economice. În cursul anului 1911, directorul despărțământului Romul Boilă face cunoscut începerea unui concurs pentru cele mai bune trei lucrări din domeniul cultural, literar sau economic. Se atribuiau 3 premii: I — 30 coroane; II — 20 coroane; III — 10 coroane. Lucrările, pentru a intra în concurs, trebuiau prezentate pînă la 15 iunie 1911²². În cursul lunii iulie Virgil Radeș, membru în conducerea despărțământului, prezenta referatul pentru lucrările intrate în concurs. El propune pentru premiere lucrarea: „Ceva despre gospodăria țaranului român și însoțirile economice”²³.

În vederea încurajării industriei de casă, ramură considerată ca aducătoare de însemnate venituri populației rurale, în cadrul despărțământului se organizează expoziții. În anul 1911 se face apel din partea conducerii despărțământului pentru organizarea unei expoziții de lucru de mină și țesături românești cu ocazia Adunării generale de la Iernut din 16 iulie 1911²⁴. Această expoziție s-a realizat la 16 iulie, acordîndu-se premii participanților care s-au evidențiat.

Chiar dacă activitatea economică a despărțământului Diciosînmărtin al „Astrei” a fost modestă, ea a urmărit același scop: îmbunătățirea vieții materiale și spirituale a poporului român, creșterea numărului țărănimii înstărite și mijlocii în comparație cu situația din deceniile anterioare sau chiar în raport cu categoriile similare ale celorlalte națiuni.

MARIA MAGDALENA JUDE

¹⁹ MuzIstTrans, Fond I. Boilă, Nr. inv.: M. 788, M. 792, M. 793, M. 794, M. 796, M. 812.

²⁰ MuzIstTrans, Fond I. Boilă, Nr. M. 928.

²¹ *Transilvania*, nr. 4 jubiliar, 1861—1911, iulie—august 1911, p. 483.

²² MuzIstTrans, Fond I. Boilă, Nr. inv. M. 701.

²³ MuzIstTrans, Fond I. Boilă, Nr. inv. M. 692.

²⁴ MuzIstTrans, Fond I. Boilă, Nr. inv. M. 629.